

Széchenyi István Egyetem

Építész-, Építő- és Közlekedésmérnöki Kar

Építészettörténet II.

Szent Imre Római Katolikus templom

Bő

Déli kapu bemutatása

Készítette:

Soós Bettina (A169EP)

Győr, 2016/2017/II.

TARTALOMJEGYZÉK

1. A TELEPÜLÉS ÉS A TEMPLOM BEMUTATÁSA	
1.1. Település elhelyezkedése	3
1.2. Település rövid története	3
1.3. Templom elhelyezkedése	4
2. A TEMPLOM ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE.....	5
2.1 Építéstörténete röviden	5
2.2 Átalakítások,átépítések röviden.....	6
2.3 Templom bemutatás röviden.....	7
3. DÉLI KAPU BEMUTATÁSA	9
3.1 A déli kapuról.....	9
3.2 A déli kapu rekonstrukciója.....	10
3.3 A déli kapu elemzése	11
3.4 Összehasonlítás hasonló kapukkal	13
4. STILISZTIKAI KÉPES SZÓTÁR RÖVIDEN	14
5. BIBLIOGRÁFIA	15

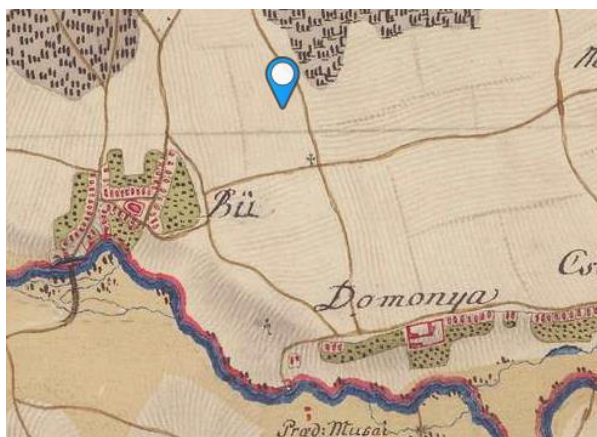
1. A TELEPÜLÉS ÉS A TEMPLOM BEMUTATÁSA

1.1 Település elhelyezkedése

Bő község az ország nyugati részén, Nyugat-Dunántúlon Vas megyében található. Ez a kicsi település 3 km-re helyezkedik el a gyógyvizeiről híres Bükfürdőtől. A megyeközpont, Szombathely 30 km-re, míg Sárvár 25 km-re található.

Az Alpokalja közelében lévő falut a Répce folyója szeli át, mely korábban a mezőgazdasági munkáknak nyújtott alapot, ma már egy kellemes, szép környezet része.

A következő térképek mutatják a település elhelyezkedését. Az első képen az első katonai (1763-87) és a második katonai felmérés (1806-69) látható összehasonlításban, illetve alatta pedig a 3. katonai felmérés eredménye (1869-87).

Korábban a lakosság, a nép folyók közelébe telepedett le. Itt a Répce vize nyújtott megélhetőségi lehetőségeket. A térképeken látható, hogy a fő útvonalak, utcák, az idők folyamán megmaradtak, a település alakja, formája nem változott. Voltak bevezető utak, melyek egy központi

térhez vezettek. Ez a struktúra a mai bői község esetében is fennáll.

1.2 Település rövid története

A településről konkrét feljegyzéseket az ősidőkből nem találtak, de arra lehet következtetni, hogy ebben az időben forgalmas távolsági út vezetett a Répce folyó partján, mely a kereskedelem útvonala volt. Ez az út csatlakozott a nagyobb kereskedelmi úthálózathoz, melynek egyik központja Savaria- vagyis Szombathely 30 km-re található. Valószínűleg

ehhez, és a másik legfontosabb központhoz Scarbantiahoz, vagyis Sopronhoz futottak be az utak. Ekkor Bő már népes település volt, erre egy előkerült kőkorszaki kőeszköz a bizonyíték. A római uralom idején táborhely volt, erre is találtak római bizonyítékokat. Kr.u. 9-ben Pannónia név alatt római tartomány lett.

A honfoglalás korában is lakott volt a település, majd egyes vélemények szerint a honfoglalás idején Sur vezér szállása volt itt. Valószínűsíthető, hogy a település neve innen származik, hiszen a „bő” török eredetű szó, mely vagyonost, nemzetségszót jelentett.

Középkori oklevelek először említik meg Bőt, mely ekkor keresztesek birtokába került, akik monostort létesítettek. Bő „hiteles helyként” a Répce egyik központja lett. A templomos vitézek eleste után Szent János-lovagok birtokába került a település, akik 1636-ig voltak Bő urai. A XIV-XVII. századig tehát a johanniták és később a jezsuiták mezővárosa volt. Ezután 1880-ig, a Jankovich grófok tulajdonában volt Bő, akik több mint 100 évig voltak birtokosai. Bő ezután több nemesi család kezébe kerül 1945-ig.

1.3 Templom elhelyezkedése

A falu struktúrájának felépítése, hogy a több irányból érkező utak egy központi térhez vezettek, lényegesen meghatározta a templom helyét. Valószínűleg régebben a katonai felmérések előtt is, ezen tér középpontjában helyezkedett el a templom. A második és a harmadik katonai térképen már látszik is hogy egy kereszttel jelölték helyét. A ma látható templom is ezen a helyen áll, a falu középpontjában, tornya messziről látható. A központosan elhelyezett templomnak nagy szerepe volt, hiszen ez a közösség színteréül szolgált és központi szereppel bírt. A falu történetéből olvasható, hogy mindig valamilyen vallású volt a közösség, és a vallás összetartásról is tanúbizonyságot ad. Valószínűsíthető, hogy mindig ezen a helyen áll a templom.

Ezen a képen, melyen a második katonai felmérés térképe alatt látszódik a mai Bő térképe, az figyelhető meg, hogy a korábbi fő útvonalak (sárga tengelyek), mai fő utakkal megegyeznek. A templom helye pedig szintén központi helyen állt. (piros jel)

2. A TEMPLOM ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE

2.1 Építéstörténete röviden

A mai templom elődje már a középkorban is létezett, valószínűleg ekkor még sárból, ágakból, és fából készülhetett. A Templomos Lovagok idején is szinte biztos, hogy állt itt templom. Egy írásos emlék maradt fent, miszerint egy Ompech Mihály már javította a templom padlását 1491-ben. A templomot később reformátusok használták, majd a 19. század végétől katolikus vallású lakosság vette birtokba a templomot.

A templom építéstörténetéről nem sok mindent tudunk. A mai formájában látható templom 1747-ben kőből és téglából épült egész hajót befedő barokkos kupolával. 1766-ban a torony jó állapotban van, erős. 1767-ban Szent Imre tiszteletére szentelték a templomot.

1819-ben új tetőt kapott a templom a templompénztártól, építés során a feljegyzések alapján 36 ezer faszindelyt használtak fel. 1820-ban egy Lengyel András nevű ember a templomot kívül-belül lemeszelte, és toronytetőt is megjavította, mely egy szélviharban sérült meg.

1834-ben már dűledező, rossz állapotban lévő toronyról írtak. Ekkor készült el az új, már klasszicista stílusban épülő új torony. A templom berendezését tekintve 1909-ben készült el az új orgona. Az eredeti harangokat 1916-ban elvitték hadi célokra, 1922-ben pótolták csak, amikor új harangokat öntöttek. A későbbi években többször is renoválták a templomot, erről a következő fejezetben esik szó. A templom a 90-es évektől modernizálódott, és nyerte el a nagy felújítás előtti állapotát.

A 2008-ben végrehajtott teljes körű régészeti feltárás alapján a templomnak 6 fő pítési korszaka volt, melyek a következők:

1237-1250 körül: megépül az egyhajós, félkör- vagy patkóíves apszisos templom, nyugati homlokzat tengelyében toronnyal. Délen található egy oszlopos, bélletes kapu, és a falon lehetett 2, vagy 4 tölcsérlak.

1747: megtoldották a templomot kelet felé, új, boltozott szentélyt építettek, sekrestyével egészítették ki. A középkori kaput befalazták, az ablakokat még megtartották. A hajó ekkor még síkmennyezetes (a középkor óta!)

1780 előtt: beboltozták a hajót és új karzatot építettek, ekkor a középkori ablakokat megszüntették és két új ablakot nyitottak a déli oldalon.

1834: régi templom leégett, torony dűledező volt, összedőlt. Ekkor építették a mai templomot.

XIX. század közepe után (?): a barokk ablakokat befalazták és 1-1 nagyméretű, félköríves záródású ablakot nyitottak az északi és a déli oldalon.

XIX. század végétől: a templom belsőjének megújítása.

A templom és környezete anno

2.2 Átalakítások, átépítések röviden

A templom sok kisebb felújításon esett át, ezek közül a legjelentősebbeket emeltem ki. Az első nagyobb renoválás 1926-ban volt, ekkor a tornyot is javították. 1930-ban és 1960-ban került sor a belső festésre. A 60-as évektől tatarozták a külsejét, új vakolatot kapott. A 90-es évektől kezdve a mai kornak megfelelővé tették a templomot, ekkor külső és belső munkákat végeztek, fűtést modernizáltak, templomkertet rendeztek, új betonburkolatot kapott. Továbbá harang villamosítása történt meg, különböző felszerelések cseréje: elektromos orgona, műanyag ablakok.

Bőli templom teljes körű felújítása, 2009 tavaszán kezdődött. A teljes felújítás és átadás 2010-ben valósult meg. A belső tér és a külső látvány is teljesen megújult. A belül felújításra kerültek a freskók, fal festmények, illetve egy olajfestmény is, mely Szűz Anyát ábrázolja a Kis Jézussal. A falfestményeknél a jobb oldalon található 2 darab Závodi Zoltán festményt, a két középkori ablak áttörése miatt átkerültek a bal oldalra. A templom oltárképe újra egy szép festmény lett, mely egyházközségünk védőszentjét, Szent Imrét, Szent Istvánt és Szent Lászlót ábrázolja. A belső munkálatok továbbá, a Mária oltár rekonstrukciója, a templomban lévő szobrok és a keresztség megújulása. A déli oldalon két ülőfülkét is helyreállítottak. Megtörtént még a belső vakos, festés is, a berendezések, bútorok, padok cseréje. A templom elektronikai szempontból is megújult, új világítótestek és hangosító berendezések kerültek fel.

A külsejét illetően, ez új vakolatot kapott, a tetőszerkezet felújítása, cseréje történt meg. A körítő templompark teljesen megújult ebben az évben, illetve a későbbi évek során is folyamatos rendben tartást igényelt. A parkból az öreg fákat kivágták, és a mai modern kornak

megfelelő térkőburkolattal látták el. Felújítások történtek, de szerkezeti elrendezését tekintve jelentős átépítés nem történt.

A külső vakolat leverése után, különböző emlékek kerültek elő. A legjelentősebb a déli oldalon található kapu, melyet eredeti állapotában rekonstruáltak. A falat áttörve pedig újra megnyitották a feltárt két Árpád-kori kőablakot, és az eredeti fűrészfogas párkányt. A templom oldalán látható annak az emléktáblának a körvonala, amely a toronykereszt 1834-es helyreállításakor a toronyból lezuhant kovács fiának állít emléket.

2.3 A templom bemutatása röviden

A kelet-nyugati tengelyű, tornyos, ötszögletű apszissal záródó, barokk és klasszicista templomépület. A főhomlokzata 3 részből áll, melyet keskeny párkány választ el egymástól. Az alsó részénél található a félköríves záródású kapu, a főbejárat. Felette, a középső résznél egy négyzetes ablak található. A legfelső része lizénákkal tagolt. Itt található a torony mind a négy oldalán található félköríves záródású ablak. A tornyot órapárkánnyal látják el, és ez is gazdagon tagolt. Párkánya ívelt az alatta található ablakok miatt. A torony felett található a lefedő falazott sisak, mely 8 részre osztott kúp formájú. Ezen található a kereszt. A torony már klasszicista stílusú. Az új templom már nyeregtetős, és cseréppel fedett.

Az oldalhomlokzaton mindkét oldalon feltárt párkány található. A déli oldalon található a rekonstruált kapu, és a két kisebb ablak. Ezenkívül még két kisebb és egy nagyobb méretű félköríves záródású ablak is található itt. Az északi homlokzaton csak egy ilyen ablak látható. A oldalsó homlokzatokat, a síkból kissé kilépő oszlop szerű pilaszterek tagolják. A ötszögletű abszissa záródású szentély első és utolsó szögletében található egy-egy félköríves záródású ablak. A szentélyhez északról sekrestye kapcsolódik.

A templom belsejét tekintve a torony alatt található a fiókos dongaboltozatú, két oszloppal erősített orgonakarzat. A hajó egy hosszú, cseholtíves szakaszból áll. Ezt két hevederes, és négy falpillér tartja. A szentélyben álló oltár romantikus-eklektikus részletekkel díszített. A felújítást követően a padok, berendezések letisztult formában jelennek meg.

A templom belseje, a csehboltozat, és a kép bal oldalán található ülőfülkék, áttört ablakok

A szentélyben található, három színes üvegablak is. A templom festményekkel, és fali freskókkal díszített. A déli oldalon található két ülőfülke, és a két áttört ablak.

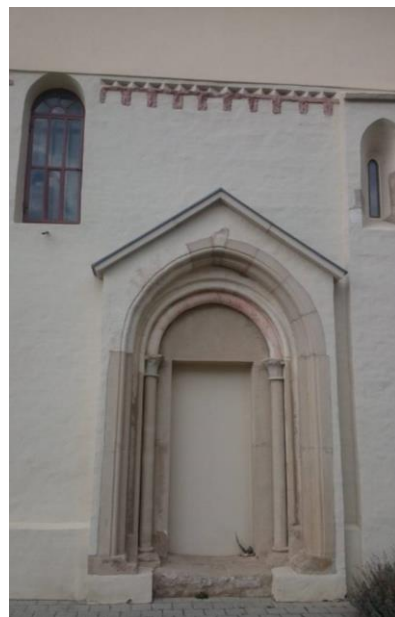

A templom belseje, az ötszögletű záródás, és a színes üvegablakok

3. DÉLI KAPU BEMUTATÁSA

3.1 A déli kapuról

A 2010-es felújítás , a külső vakolat leverése során , bukkantak, a templom déli oldalán található kapura, illetve ablakokra. Bebizonyosodott, hogy barokk-klasszicista templomunk, a jáki templomhoz hasonló értékekkel büszkélkedhet. A kapu, az 1250-es évekből származik, faragott kőből készült. A mellette lévő feltárt két Árpád-kori kőablakokat újra megnyitották a falat áttörve és az rekonstruálták az eredeti fűrészfogas párkánt is, mind a déli, és az északi homlokzaton is. A feltárt déli kapu, és az előkerült emlékek nagyon hasonlóak a Jáki templom béli kapujához, illetve a Jáki kápolna kapujához. A bői templomot a feltárt kincsek után „kis Jákként” is emlegetik.

A faragott déli kő kapu, és az áttört ablak egyike

A következő képen a templom alaprajza látható, melyen 2-es számmal a déli kapu helyét jelölik, egyes számmal pedig a rekonstruált ablakokat.

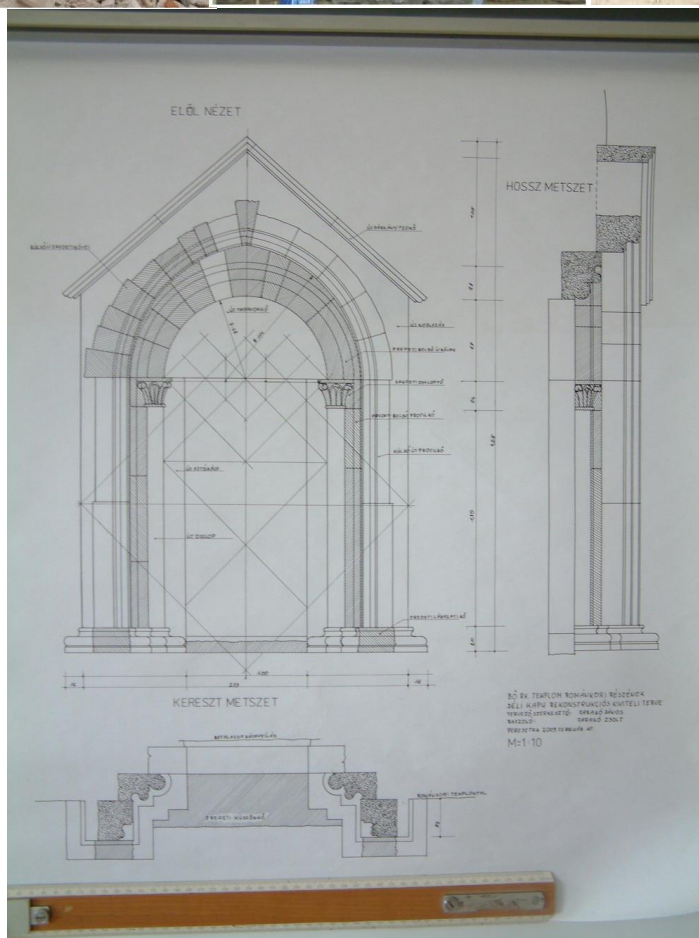

A templom alaprajza

1. Árpád-kori ablakok 2. Déli kapu 3. Ülőfülkék a templom belsejében

3.2 A déli kapu rekonstrukciója

A befalazott kapunak sok köve került elő a helyszínen, eredeti helyén, állapotban, illetve beforgatva, befalazva a kapunyílásba. A feltárás során az előkerült kövek és a helyszín pontos felmérése után, geometriai szerkesztéses módszerrel elkészült a kapu rekonstrukciós terve. Ezek a munkálatok 2010 tavaszán fejeződtek be. A munkákat a Faragó és Faragó, Kőrestaurátor és Építőipari Kft végezte. A következő képeken a kapu rekonstrukciós terve látható, illetve egy rekonstrukciós folyamatábra.

A kapu rekonstrukciós tervei

3.3 A déli kapu elemzése

A déli kapu 1250-es években készült, hiszen román stílusjegyei is ezt tükrözik. A román korszak az ezredfordulótól a 13. századig tartott. Magyarországon kicsit később 12. századtól beszélhetünk jelentétéről. A korszak meghatározó stílusjegyei inkább a templomépítészetben jelentek meg. Erre a korszakra jellemző a tömörebb falak, nagy tömegek, zártabb formák, a vízszintes és félköríves, dongaboltozatú térlefedések. A szerkezetek világosan tagoltak, elkülönülnek egymástól. Az ajtók, ablakok kisméretűek, félköríves záródásúak. A félkörív a román stílus egyik meghatározó eleme, hiszen a szerkezet masszivitását, súlyosságát tükrözi. Az épület külsején és belsején egyaránt megjelenik. Lehet boltozati elem, ablak, ajtó íve lehet díszítő szerepű galéria vagy, vakárkád. A homlokzatra jellemző volt a súlyos zárt tömeg, melyet a bélletes-oszlopos főkapu és a kisméretű ablakok tagoltsága bontotta meg. A bélletes kapu befelé lépcsőzetesen szűkülő, oszlopokkal, szobrokkal díszített kaput jelent.

A bői templom déli homlokzatán található kapu is ezeket a fő vonásokat tükrözi. Ha ránézünk, egyből láthatók is egyez a stílusjegyek. A következőkben pontokba szedve elemzem a kaput.

- **Félköríves záródás:** A román stílus egyik legmeghatározóbb eleme jelenik meg. Látható, hogy a legbelső béllettől indulva mindegyik szabályos félköríves záródású. A legkülső rész az nem egészen szabályos, inkább kissé csúcsíves formájú. A többi béllettől különbözik, hiszen zárókővel zárul. Ez valószínűleg a nagyobb mértet, és tömeg miatt volt szükséges. A többi részen nem látható zárókő.
- **Nagy tömegek, masszivitás:** A kapunál a nagy tömeg nem igazán jellemző, de a masszivitást a falak vastagsága tükrözi.
- **Súlyos tömeg, zártság:** A súlyosság nem érzékelhető a kapu töredezettsége miatt. A zártság szerintem abban jelenik meg, hogy minden egységes, szabályosan záródnak az ívek.

- **Bélletes-oszlopos kapu:** A kapuzatok arányosan, fokozatosan szűkülnek befelé. A bélletes kapuk oszloplábazatból, oszlopokból, oszlopfőkből, és íves hengeres tagokból állnak. Az oszloplábazatok itt is megjelennek, egyszerű alakban, nem különösen kiemelkedve, inkább beleolvadva a kapuba. Az első és a második kapuzat esetében az oszlop, oszlopfő, és az íves tag egybeolvadó. A legbelső kapuzat viszont eltérő, kis méretű kiemelkedő lábazata van. Az oszlop maga is eltér a többitől, hiszen ez egy kerek oszlop, formáját tekintve. Az oszlop lezárásaként szintén egy kis méretű oszlopfő jelenik meg, egy váza díszítéssel. Felette folytatódik, a kerek formájú szabályos ív.

- **A kapuzat anyaga:** faragott kőből készült. Érdekesség, hogy a legkülső kapuzat nagy kövekből épül fel, az íves lezárás is, míg a többi kapuzat nem elemekből épül fel, hanem mintha egy darabból lenne, felülete sima. A külső kapun kis szűkítések, további „kis” kapuzatok figyelhetők meg.
- **Méretek, arányok:** A kapuzatot tekintve a templomhoz képes, nem túl nagy, elég szűknek, keskenynek tűnik más bejáratokhoz képest. A kapuzat egy elemet tekintve az arányok megfelelőek, a külső kapu viszonylag nagy, majd ahogy szűkül, arányosság figyelhető meg.
- **Díszítettség:** A kapu egyszerű, letisztult. Kevés díszítő elem található rajta. Egyedül a belső kapuzaton található egy díszes oszlopfő található, illetve a lábazat kissé díszes.

- **Rekonstrukció:** Valószínűleg a rekonstruált kapuzat, nagyon hasonló lehetett az eredetihez, hiszen sok kő, elem szinte egybe került elő. A kapuzat felett megjelent egy timpanon.

3.4 Összehasonlítás más kapukkal

A bői templomot a feltárás óta, „kis Jákként” emlegetik. Valóban a Jáki templom kapuzata hasonló, de a templom mellett található Szent Jakab kápolna kapuzata szinte egy az egyben a bői kapura hajaz. A kápolna, és a jáki templom román stílusú, a kápolna 1250-60 körül épült téglából, a nyílászárók kövekből. Ják szintén vas megyében található, Szombathely után. Bőtől 50 km-re. Az akkori kereskedelmi útvonal is erre vezetett, hiszen Szombathely az egyik központ volt. Valószínűleg így kaptak példát a bői kapuzat felépítésére.

A Szent Jakab kápolna kapuzata, és a bői kapu

Hasonlóságok a két kapun:

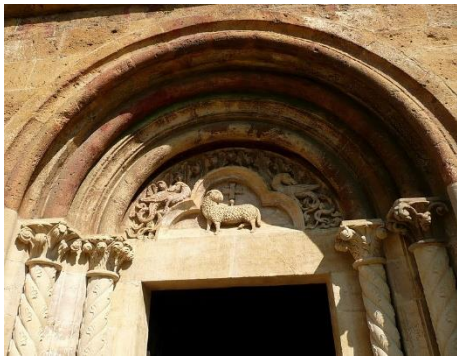
- A külső rész elemekből áll, míg a belsők egyben lévőek. A belső kapuzat nagyon hasonló, kis lábazati dísz, majd hengeres oszlop, díszes oszlopfő, szabályos ív.
- Sima, letisztult megjelenés.

Eltérések a két kapu között:

- Több kapuzatból áll, megismétlődik a belső rész.
- Arányait tekintve a kápolna kapuja nagyobb, szélesebb. Nagyobb masszivitás és a zártság érzés, ha ránézünk.
- A kápolna kapuzatán több díszítő elem található.

4. STILISZTIKAI KÉPES SZÓTÁR

Árpád kori kőablakok:

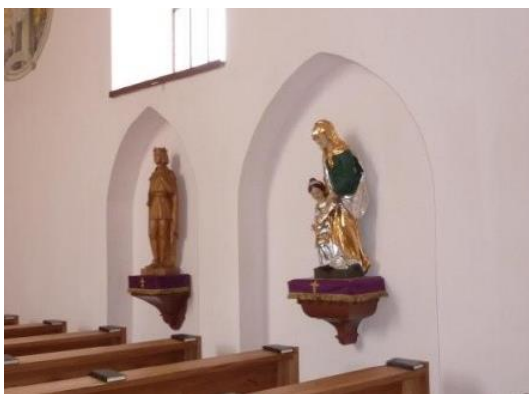
Bélllet: kapu vagy ablak befelé szűkülő, egész vagy féloszlopokkal díszített kerete

Oszlopfő (fejezet): az oszlop felső, általában faragott koronázó része. Terhet közvetít a gerendázatról a kisebb keresztmetszetű oszloptörzsre, ezért alakja lefele keskenyedő, és négyszögből kör alaprajzba vezet át.

Timpanon: Az épületek oromfalán, ajtó vagy ablak fölött megjelenő háromszögmező. Gyakorta tartalmaz domborművet vagy figurális plasztikát.

Ülőfülke: a falba mélyített, az ablaknyíláshoz kapcsolódó fülke.

Zárókő: a boltozásnál legfelül, utolsóként elhelyezett általában díszített és kőfaragójeggyel ellátott kő. Ennek behelyezésével válik zárt szerkezetté, s így állékonnyá a boltozat.

5. BIBLIOGRÁFIA

Könyvek

Horváth Lajosné Baán, E. (2004). *Bői Krónika*, Vas Megyei Közgyűlés nyomdája

Könyvfejezetek

Horváth Lajosné Baán, E. (2004). Községünk régi története, *Bői Krónika*, Vas Megyei Közgyűlés nyomdája, pp. 5-6

Horváth Lajosné Baán, E. (2004). Templomunk Története, „Bemegyek szent templomodba...” , *Bői Krónika*, Vas Megyei Közgyűlés nyomdája, pp. 57-59

Publikációk

Nemes András: Bő Szent Imre plébániatemplom műemléki kutatása. H.n., 2008.

Weboldalak

Rekonstruált terv: <http://www.faragoesfarago.hu/hu/referenciak/8-bo,-romai-katolikus-templom,-deli-kapu.html> [olvasva: 2017. március 20.]

<http://tortenelemportal.hu/2010/03/arpad-kori-kaput-rejtett-a-boi-templom-fala/> [olvasva: 2017. április 1.]

Szent Jakab kápolna:

<http://www.karpatinfo.net/latnivalok/jaki-templom-es-szent-jakab-kapolna> [olvasva: 2017. április 10.]

http://www.jak.hu/index.php?v=1&p=11&function=2_10&lap=2 [olvasva: 2017. április 10.]

Fogalmak: Építészettörténeti Kiszótár [olvasva: 2017. április 10.]

Képek, ábrák

1. Katonai térképek: mapire.eu

2. Kereskedelmi útvonal:

http://sirasok.blog.hu/2009/02/02/mit_adtak_nekunk_a_romaiak_2

3. Légi fotó: www.bo.hu Légitelvételek album, a képeket Barota Sándor készítette
4. A templom és környéke anno: saját fényképgyűjteményből
5. A templom bemutatása röviden című fejezet fényképei: www.bo.hu Bő község honlapja, Római Katolikus Szent Imre templom régen és ma című albuma
6. Déli kapu bemutatása:

Rekonstrukciója: <http://www.faragoesfarago.hu/hu/referenciak/8-bo,-romai-katolikus-templom,-deli-kapu.html> [olvasva: 2017. március 20.]

A templom alaprajza:

<http://www.bo.hu/feltoltesek/dokumentumok/5/szentimretemplom.pdf> [letöltés: 2017. április 8.]

Saját képek: A képeket 2017. április 6.-án készítettem.

Szent Jakab kápolna, Ják képei:

<http://blog.xfree.hu/myblog.tvn?n=nnpapszi&pid=28314> [olvasva: 2017. április 8.]

<https://www.martinus.hu/latnivalok/5023/jaki-apatsagi-templom> [olvasva: 2017. április 8.]